

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ

*ТИМЧЕНКО М.І., К.Т.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІАЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. ПЕТРА ВАСИЛЕНКА*

У статті проведені дослідження проблем розвитку продовольчого ринку України. Було виявлено, що в перспективі інтеграція продовольчого ринку і його розвиток буде здійснюватися під впливом глобалізаційних процесів.

The results of Ukrainian food-market investigation are considered in the article. The globalization influence on domestic food-market integration and development is defined.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі актуальною є проблема розуміння ролі глобалізаційних процесів в розвитку економік країн світу і зокрема продовольчого ринку – найважливішого елементу її складової. Постає необхідність цілісного, комплексного та всебічного підходів, що акцентують увагу не тільки на певному економічному об'єкті (продовольчий ринок), а й на дослідженні глобального середовища, в якому він функціонує.

Сьогодні, серед інших проблем економіки країни існує нагальна необхідність у проведенні аналізу нових тенденцій національного розвитку продовольчого ринку в умовах глобалізації.

Актуальність питання впливу глобалізаційних процесів на розвиток національного продовольчого ринку на сучасному етапі свого розвитку зумовлюється складною економічною ситуацією. Дискусійними залишаються питання економічної сутності та подальших напрямів розвитку й удосконалення земельних відносин.

Розвиток продовольчого ринку України в умовах глобалізації підвищує відповідальність і самостійність суб'єктів господарювання та керівництва країни за прийняття кокурентоздатних управлінських рішень та відповідних заходів щодо його процвітання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню поширення глобалізаційних процесів на розвиток суспільства всіх

сфер його діяльності в економічній літературі приділяється на нашу думку недостатньої уваги. Проте провідні економісти України Білорус О.Г., Вебер А.М., Власов В.І., Гладій І.Й., Лук'янченко Д.Г., Кирієнком М.М., Колот А.М., Новицький В.С., Поручник А.М., Філіпченко А.С., Шепеляв М.А. та інші вчені-економісти та дослідники, в своїх наукових і навчальних публікаціях з питань поширення глобалізації і її вплив на всі сфери суспільної діяльності висвітлюють та надають певні тлумачення і рекомендації з цих питань [1-8]. Проте в сучасному сьогоднішньому виникає безліч проблем стосовно розвитку продовольчого ринку, які вимагають нагального вирішення.

Тому існують об'єктивні потреби в подальших серйозних дослідженнях та аналізі тих глобалізаційних процесів та можливих перспектив, розгортання яких допоможе Україні в майбутньому розвивати свій конкурентноздатний продовольчий ринок.

Цілі статті. Мета статті полягає у дослідженні розвитку вітчизняного продовольчого ринку в умовах впливу глобалізаційних процесів, а також розгляд основних напрямків впливу необхідних (на нашу думку) заходів, які держава та суб'єкти господарювання повинні впроваджувати та використовувати.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досягнення Україною незалежності й подальша розбудова її державності висуває нові вимоги до проблем адаптації та інтеграції нашої країни у сучасних складних міжнародних економічних відносинах.

Глобальне середовище чекає ряд великих потрясінь у всіх сферах – геополітичній, економічній, екологічній. Наближається - і зовсім навіть не за горами, а майже за рогом – продовольча криза, так званий продовольчий голод.

Зрозуміло, що сучасні глобальні процеси розвитку повинні передбачати розробку конкретного діючого ефективного конкурентноздатного механізму співробітництва нашої держави з глобальним середовищем.

Протягом останніх десятиліть глобалізація виявилась і досліджувалась як ключова тенденція людського розвитку. Сучасні системні трансформації надають їй нові якості – із тенденцій глобалізація переростає у всепоглинаючий процес, що має складну мотиваційну природу, позитивні та негативні впливи системного характеру (рис.1).

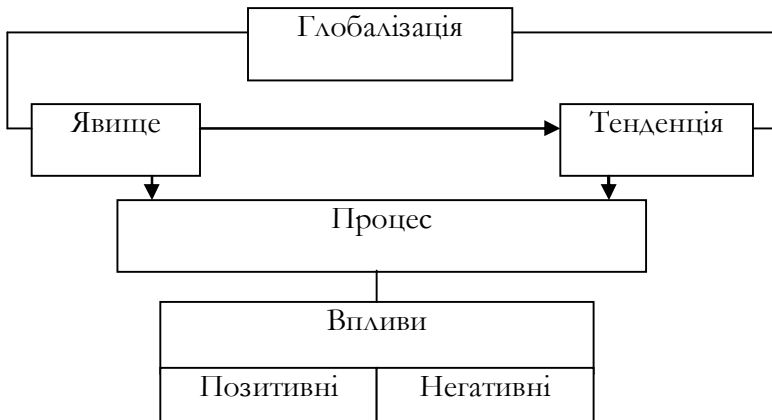

Рис. 1. Глобалізація як процес

У загальному вигляді якісні ознаки економічної глобалізації відбивають процеси транснаціоналізації, регіоналізації та глобальної інституалізації, а її рушійними силами є принципові науково-технологічні зрушення на основі всеосяжної інформатизації [1].

Процес глобалізації світової економіки об'єктивний, він не на роки, а на десятиліття і має багато позитивного. Глобалізація полегшує господарські взаємодії між державами, стимулює економічне зростання, сприяє прискоренню і збільшенню масштабів обміну передовими досягненнями людства в економічній, науково-технічній і інтелектуальних сферах, що, безумовно, сприяє прогресу всіх країн світу.

Разом з тим глобалізація багата своєю лавиною серйозних негативних наслідків, проблем і ризиків, до основних з яких можна віднести наступні:

1. Зростаюча відкритість процесів відновлення окремих країн негативним зовнішнім впливом. Швидке розповсюдження локальних економічних збоїв, США, ЄС та інші регіони світу.

2. Дестабілізуючий вплив на світову економіку і фінанси трансграничного переливання короткострокових капіталів, дії міжнародних спекулянтів.

3. Скрутності в пристосуванні до глобалізації для розвиваючих країн і країн з перехідною економікою із-за відсутності у них

необхідних засобів, невідповідності національних економічних, адміністративних і правових систем. Такі країни інколи змушені в збиток собі приймати “правила гри” більш сильніших учасників світогосподарського обміну.

4. Зростаючий розрив в рівні добробуту і ступеню залучення в процесі глобалізації між багатими і бідними країнами. Ризик витіснення бідніших країн на узбіччя світового господарства.

5. Небезпека нав'язувати глобалізацію на основі американоцентриських і євроцентриських моделей, без належного врахування національної специфіки і конкретних умов економічного розвитку різних країн.

Стрімкий розвиток процесів глобалізації ставить перед державами проблему формування національно-державних стратегій реалізації своїх конкурентних переваг в нових умовах міжнародної кооперації і спеціалізації. Щоб зрозуміти масштаби і швидкість розвитку процесу глобалізації, можна його уявити як насуваючи хвилю інновацій в технологіях, інформації, торгівлі і фінансах, котра може знести або відсторонити в бік окремі господарські системи, які нездатні адаптуватися до нового рівня геоекономічних відносин.

Напрацьовуючи геополітичну позицію на початку XXI ст. і визначаючи свій шлях великої європейської держави, Україна повинна використовувати нові форми і механізми міжнародного спілкування. Модель такого спілкування повинна супроводжуватись ефективною реалізацією конкурентних переваг країни, підвищенням економічної сили і фінансової могутності. Для підвищення свого політичного статусу в процесі глобалізації, не дивлячись на низькі оцінки її міжнародного впливу, слабкості інноваційного потенціалу, низької конкурентоздатності, Україна має ряд сильних сторін.

При цьому саме поняття конкуренції і конкурентоздатності в індустріальних країнах динамічно змінюється на протязі трьох останніх віків. Історично концепція конкурентоздатності основана на теорії використання в міжнародному розподілі праці порівняльних переваг національних економік (дешевої праці, сприятливих географічних, кліматичних, інфраструктурних чинників і т.п.) для експорту продукції в країни, там де такі переваги відсутні, і імпорту продукції з країн, які володіють

перевагами у порівнянні з національною економікою країни-імпортера.

Враховуючи тенденцію, що склалася і прогнозує розвитку світового ринку, за всієї різноманітності шляхів і механізмів рішення продовольчої проблеми для України найважливіше направлення – це сталий розвиток виробництва сільськогосподарської продукції.

Стабільність продовольчого забезпечення визначає добробут країни, є визначальним фактором розвитку економіки держави. Роль цього чинника з ряду причин (природні, військові, політичні, соціальні і економічні потрясіння) постійно збільшується, він стає невід’ємною частиною економічної і національної безпеки держави. Все це неодноразово відмічалось на Міжнародній Конференції з проблем глобальної продовольчої кризи і на 34 сесії Комітету продовольчої безпеки, проводилась ФАО в червні і жовтні 2008 р. в Римі.

В доповіді ФАО “Швидке зростання цін на продовольство: факти, перспективи, вплив і заходи, які необхідно прийняти” визначено, що не дивлячись на зростання виробництва, ринки знаходяться у скрутному положенні. В світі більше 1 млрд. голодних і приблизно 2 млрд. людей страждають від голоду. Рішення проблеми не розглядається майже до 2050 р., оскільки чисельність населення перевищить 9 млрд. і потреба в продовольстві подвоїться.

До найбільш значущих тенденцій, які визначають наявність продовольства в світі, можна віднести наступне:

- скорочення об’ємів продовольства, що призводить до зниження забезпеченості ресурсами;
- світова спільнота вступає в період довгострокового зниження виробництва продовольства на душу населення;
- нарощується диспропорція виробництва продовольства в регіонах світу;
- модифікація концепції конкурентноздатності з урахуванням необхідності розвитку сільських територій як середовища проживання.

У перспективі не очікується підвищення рівня світової продовольчої безпеки, оскільки щорічний приріст виробництва продовольства прогнозується в межах 1,5 %, а приріст населення в

1,5 – 2 рази вище.

Що стосується формування і функціонування світового продовольчого ринку, то найбільш значущими, швидше всього, відбудуться наступні тенденції:

— посилення на аграрному ринку орієнтації на інноваційний розвиток виробництва, його якості і багатофункціональність сільського господарства;

— розширення місткості ринку за погіршенням умов формування ресурсів;

— посилення конкуренції, погіршення кон'юнктури світового ринку;

— продовження лібералізації торгівлі;

— підвищення ролі і значення безпеки і якості продовольства;

— скорочення запасів, незбалансованість ринків, обумовлена дефіцитом резервів, що провокує кризу в державах, що залежать від імпорту;

— в розвинутих країнах попит на продовольство залишиться на досягнутому рівні, зміниться структура споживання, підвищаться її якісні параметри;

— ряд розвиваючих країн і країн з перехідною економікою перетворяться в нетто-імпортерів з обмеженими можливостями закупівлі продовольства;

— пріоритет в формуванні ресурсів збережуть країни, які орієнтовані на експорт;

— міжнародна торгівля продовольством в ряді випадків буде визначатися політичними мотивами, а не економічними і комерційними факторами.

В сьогоднішні, у загальних рисах, що відбуваються на національному продовольчому ринку, мало чим відрізняються від становлення та розвитку продовольчих ринків у більшості розвинутих країн – різниця полягає лише в ступені зрілості ринкових відносин. Недосконалість ринкових і кооперативних відносин в аграрному секторі економіки України є причиною того, що розвиток вертикальної інтеграції в продовольчій сфері здійснюється в межах єдиної власності (так звана “корпоративна інтеграція”). Це передбачає здійснення управління господарською діяльністю підрозділів у рамках єдиної виробничо-збутової політики.

В умовах добре налагодженої інфраструктури ринку фірми, які займаються переробленням сільськогосподарської сировини або виробництвом ресурсів для галузі, залучають дрібних і середніх сільськогосподарських виробників у процеси вертикальної інтеграції, укладаючи контракти на постачання продукції або на забезпечення необхідними ресурсами. При цьому контрактна форма вертикальної інтеграції зберігає основне протиріччя між підприємствами-виробниками сировини та підприємствами - переробниками: виробники сировини прагнуть продати її за якомога дорожче, а переробними – купити дешевше. Економічний механізм, який базується на контрактних угодах, лише нівелює це протиріччя, тоді як корпоративна інтеграція повністю його усуває.

У зв'язку із недосконалістю системи регулювання ринку при реалізації продукції більша частина прибутку осідає у посередників, а не у виробників, а диспаритет цінна матеріально-технічні ресурси та сільськогосподарську продукцію поглиблює кризу в галузі.

Сучасні виробничі та фінансові структури вийшли за межі національних кордонів і стали дійсно глобальними.

Так, вступ України в СОТ з одного боку повинен відкрити дорогу українській продукції на європейські ринки, але з іншого боку, до сих пір не визначені переваги та недоліки, які отримає аграрне виробництво за цих умов.

На жаль в Україні світова фінансово-економічна криза набула особливо гострої форми, яка має не ситуативний (обмежений часом і простором), а структурний і глобальний характер, що негативно впливає на формування вітчизняного сучасного продовольчого ринку.

Причини виникнення зовнішніх негативних впливів здебільшого мають подвійний характер: політичний і законодавчо-правовий [8].

Інтереси забезпечення розвитку продовольчого ринку і соціального розвитку агропромислового комплексу нашої країни вимагають підвищення ролі вітчизняних товаровиробників на внутрішньому продовольчому ринку, в тому числі за рахунок їх

державної підтримки, захисту від недобросовісної експансії імпортованих неякісних товарів, використання внутрішніх резервів підвищення конкурентноздатності продукції.

Ситуацію загострює та обставина, що перехід від стихійного ринку до регульованого соціально-ринкового механізму проходить без захисту національного ринку. В результаті це призвело до того, що вже більше 40% продовольчого ринку складають імпортовані продукти харчування, в той час як гранично припустима норма для забезпечення продовольчої безпеки, за даними ООН, є 20%. Україна як аграрна держава маючи такі продовольчі проблеми не забезпечує економічної і, в першу чергу, продовольчої безпеки, - що є необхідною умовою не тільки збереження державності, але й фізичного виживання населення.

Внутрішній ринок нашої країни поступово стає частиною глобального ринку. В економічному сенсі – це майже безперешкодне транскордонне перетікання ресурсів, товарів та послуг. Це має потенціал внутрішньої продовольчої небезпеки.

Поглиблення інтеграції національної макросистеми в глобальний економічний простір – вступ України до СОТ та переговори з ЄС про створення зони вільної торгівлі – відкривають перед українським суспільством нові можливості реалізації ресурсного потенціалу [3-6].

Подальший розвиток продовольчого ринку потребує введення коректив, шляхом здійснення реформ в напрямку більш повного урахування економічних інтересів головних діючих осіб.

Суттю такої реформи повинна стати мотивація інтересів безпосередньо виробників до результатів праці.

Висновки. Результати нашого дослідження дають підстави зробити висновки:

— процес глобалізації світової економіки об'єктивний і його вплив на продовольчий ринок є безперечним фактом;

— в перспективі аграрному сектору економіки здійснювати свою діяльність з орієнтацією на інноваційний розвиток виробництва продовольства, його якості і багатофункціональності сільського господарства;

— постійно здійснювати розширення місткості продовольчого

ринку;

— надати сприятливі необхідні умови вітчизняним сільгосптоваровиробникам на внутрішньому продовольчому ринку;

— здійснити розбудову інфраструктури агропродуктового ринку за зразком світового;

— здійснювати функціонування економічних перетворень аграрних відносин через вдосконалення мотиваційного механізму;

— всім гілкам влади сприяти стабільності продовольчого забезпечення громадян України.

Вирішення зазначених питань, на наш погляд дасть можливість розвитку продовольчого ринку в умовах глобалізації.

Література.

1. Белорус О.Г. Экономическая система глобализма. – К.: ИМЭМ КНЭУ НАНУ, 2003. – 380 с.

2. Вебер А.М. Парадоксы свободного рынка // Свободная мысль. – 1994. - №7. С. 43-53.

3. Власов В.І. Глобалізація і глобальна продовольча проблема / Економіка АПК, - 2004. - №1. – С. 15-22.

4. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ / За ред. Т. М. Циганової. – К.: КНЕУ, 2003. - С. 30-31

5. Гладій І.Й. Регіоналізація світового ринку: Євро інтеграційний аспект: / Монографія. – Тернопіль: Екон. думка, 2006. – 544с.

6. Дем'яненко М.Я., Іванина Ф.В. Проблеми аграрної економіки із вступом України до СОТ // [М. Я. Дем'яненко, Ф.В. Іванина]. Економіка АПК. – 2003. - №11. – С. 60-66.

7. Міжнародні організації. Навч. Посібник / За ред. Козака Ю.Г., Ковалевського В.В. [Ю.Г. Козак, В.В. Ковалевський]. – К.: Центр учбової літератури, 2007.- 440 с.

8. Філіпченко А.С. Міжнародні економічні відносини: теорія. Підруч. для студ. екон. спец. вищ. навч. зал./ А.С. Філіпченко. – К.: Либідь, 2008. – 380с.